

УДК 336.1:352.07+35.071.6+342.57](477)
DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/20-10/12>

Світлана ДЯЧЕНКО, д-р наук з держ. упр., доц.
ORCID ID:0000-0002-5905-4607
e-mail: svitlana_diachenko@knu.ua
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Ірина РЕДЧИЦЬ, магістр
ORCID ID:0009-0006-0698-0224
e-mail: irina_mirada@ukr.net
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЮДЖЕТУ УЧАСТІ В УКРАЇНІ: ПОГЛИБЛЕНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРОПОЗИЦІЇ З УДОСКОНАЛЕННЯ

Вступ. Наголошено, що бюджет участі є інноваційним інструментом громадського залучення, що сприяє демократизації управління місцевими фінансами, тому в Україні цей механізм розглядається як важливий елемент зміцнення місцевої демократії та прозорості у процесі прийняття рішень. Проте, попри позитивні тенденції, розвиток бюджету участі залишається обмеженим через фрагментарність нормативно-правової бази, відсутність системності в його впровадженні та низький рівень громадської обізнаності. Представлено аналіз чинної нормативно-правової бази бюджету участі в Україні, виявлено ключові проблеми та запропоновано шляхи їх розв'язання, урахувавши міжнародний досвід.

Методи. Дослідження здійснено за допомогою якісного та кількісного аналізу нормативно-правових актів, що регулюють учасницьке бюджетування в Україні. Для порівняння було використано кейс-метод, зокрема аналіз моделей учасницького бюджетування у Бразилії, Польщі та інших країнах. Оцінка сильних і слабких сторін регулювання базувалася на експертному опитуванні представників органів місцевого самоврядування, громадських організацій та дослідників. Важливим інструментом дослідження стало вивчення літератури, міжнародних рекомендацій та звітів щодо реалізації бюджету участі.

Результати. Аналіз показав, що в Україні відсутній спеціальний профільний закон, який регулював би процес учасницького бюджетування. Натомість функціонують різні підзаконні нормативно-правові акти, що спричиняють неоднорідність практик у різних регіонах. Міжнародний досвід демонструє, що успішні системи учасницького бюджетування базуються на чітких законодавчих нормах та активному залученні громадськості. Серед сильних сторін чинної системи в Україні можна виокремити ініціативність на місцевому рівні, тоді як серед слабких – брак системного підходу та невизначеність відповідальності за реалізацію проєктів.

Висновки. Доведено, що для ефективного впровадження учасницького бюджетування в Україні необхідно ухвалити окремий закон, який чітко регламентує би права та обов'язки всіх зацікавлених сторін. Аргументовано, що важливим є також підвищення обізнаності громадян та використання цифрових технологій для забезпечення прозорості й залученості. Обґрунтовано, що використання найкращих практик міжнародного досвіду дозволить Україні побудувати стійку та інклюзивну систему учасницького бюджетування.

Ключові слова: учасницьке бюджетування, бюджет участі, управління місцевими фінансами, нормативно-правове регулювання, демократичне врядування, громадська участь, органи місцевого самоврядування, міжнародний досвід, децентралізація, цифровізація, прозорість, підзвітність, партнерство

Вступ

Актуальність дослідження. В умовах демократичної трансформації та європейської інтеграції України бюджет участі (учасницький бюджет) стає важливим механізмом посилення громадської участі та підзвітності влади. Недостатній рівень нормативно-правового регулювання та низький рівень громадської активності ставлять під загрозу ефективність цього інструменту, що обґрунтовує необхідність поглибленого аналізу та розроблення рекомендацій для його вдосконалення. Фрагментарність вітчизняної нормативно-правової бази з регулювання учасницького бюджетування створює неоднорідні умови для його впровадження в різних містах та громадах України, тому необхідною є гармонізація законодавства, що сприятиме підвищенню ефективності бюджету участі, а також підвищенню обізнаності громадян, що є ключовим фактором для успіху таких ініціатив.

Метою статті є комплексний аналіз нормативно-правової бази учасницького бюджетування в Україні, ідентифікація ключових проблем та викликів, що стримують ефективність бюджету участі, а також розроблення рекомендацій щодо вдосконалення законодавчого регулювання. Особливу увагу приділено вивченню міжнародного досвіду, який можна адаптувати до українських реалій, з метою створення уніфі-

кованої правової основи для забезпечення прозорості, підзвітності та інклюзивності процесів учасницького бюджетування.

Огляд літератури. Дослідженню питань бюджету участі як важливого складника розвитку демократичного громадянського суспільства присвятили свої праці Н. Васильєва, Г. Возняк, О. Гордей, Н. Гринчук, С. Дяченко, Т. Кравченко, С. Криниця, Я. Лагута, В. Писаренко, В. Удовиченко, Д. Хуткий, А. de Soysa, J. Krenjova, Yu. Liao, R. Raudla, M. Ryan, A. Shah, Ya. Zhang та інші науковці, розкриваючи історичні, теоретичні та практичні аспекти цього питання. Водночас, віддаючи належне проведеним дослідженням, поглибленого аналізу потребують питання можливостей та перспектив запровадження учасницьких бюджетів у містах та громадах України, ідентифікації ризиків під час їх впровадження, урахування недостатньої розвиненості інституту громадянського суспільства, низький рівень довіри до влади, реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, євроінтеграційні процеси, сучасні виклики воєнного стану та необхідність удосконалення нормативно-правової бази і практичного втілення прямої демократії.

Стаття базується на різномісних дослідженнях, міжнародних звітах та кейсових аналізах. Зокрема, міжнародні звіти Світового банку та ОЕСР, підкрес-

© Дяченко Світлана, Редчиць Ірина, 2024

люють важливість цифрових технологій у процесі впровадження партиципаторного бюджетування. Дослідження акцентують на тому, що інтеграція цифрових платформ, таких як електронне голосування та аналітика великих даних, значно підвищує прозорість процесів і залучає ширші верстви населення до прийняття бюджетних рішень.

Наукові роботи, присвячені міжнародним практикам, висвітлюють ключові аспекти успішності бюджету участі, включаючи прозорість, інклюзивність і наявність правової основи. Особливий інтерес викликають приклади країн, таких як Польща та Бразилія, де вдало реалізовано моделі партиципаторного бюджетування, які стали основою для підвищення довіри громадян до місцевої влади. Досвід Польщі, де партиципаторне бюджетування інтегровано до місцевих бюджетних процесів із використанням цифрових інструментів, демонструє ефективність чіткого регулювання. Бразильська модель демонструє важливість залучення громадськості та створення надійних механізмів підтримки.

Інтеграція міжнародного досвіду з українським контекстом висвітлює необхідність урахування регіональних особливостей та створення єдиної законодавчої бази для партиципаторного бюджетування. Огляд літератури також засвідчує брак порівняльних досліджень, що ускладнює адаптацію успішних закордонних практик в українські терени. У цьому контексті стаття покликана стати внеском у подолання цієї прогалини, пропонуючи аналіз сильних і слабких сторін українського підходу до партиципаторного бюджетування та його подальшого вдосконалення, зокрема й правового регулювання.

Методи

Для отримання наукових результатів було використано метод порівняльного аналізу з метою виявлення відмінностей та спільних рис у реалізації партиципаторного бюджетування в Україні та інших країнах, таких як Польща та Бразилія. Цей підхід дозволив оцінити ефективність чинної нормативно-правової бази в українському контексті та виокремити найкращі практики, які можуть бути адаптовані.

Метод якісного контент-аналізу було застосовано для детального вивчення підзаконних актів, що регулюють бюджет участі в Україні, а також аналітичних звітів міжнародних організацій, таких як ОЕСР і Світовий банк. Цей підхід дозволив ідентифікувати ключові проблеми в чинній нормативній базі та визначити напрями для її вдосконалення.

Метод експертного опитування було використано для збирання думок представників органів місцевого самоврядування, громадських організацій та дослідників. Це сприяло оцінюванню сильних і слабких сторін партиципаторного бюджетування в різних регіонах України та визначенню потенційних ризиків і переваг під час адаптації міжнародного досвіду.

Крім того, було застосовано історико-логічний метод, який дав змогу простежити розвиток партиципаторного бюджетування у світовому контексті та визначити, як еволюція цього процесу вплинула на сучасні підходи до його реалізації в Україні.

Результати

Партиципаторне бюджетування стало важливим механізмом удосконалення демократичного врядування та сприяння громадській активності в місцевих громадах. В Україні нормативно-правова база, що регулює партиципаторне бюджетування, усе ще розвивається, відображаючи ширші виклики післяреволюційних реформ і очікування суспільства щодо більш інклю-

зивних процесів прийняття рішень. Важливим напрямом є проведення поглибленого аналізу правової бази з регулювання бюджету участі в Україні, порівняльного аналізу партиципаторного бюджетування в інших країнах та оцінювання сильних і слабких сторін чинних нормативно-правових документів у цій сфері.

Сьогодні нормативно-правове поле функціонування бюджету участі обмежене положенням про громадський бюджет відповідного міста чи громади України на певний період, які суттєво відрізняються між регіонами. Загалом правова база, що регламентує взаємовідносини між акторами та процедури партиципаторного бюджетування в Україні, характеризується великою кількістю різноманітних нормативно-правових документів. Така розпорошеність та певна невідповідність створює проблему для ефективної реалізації партиципаторних бюджетів та залучення громадян. Проте практичні приклади показують, що траєкторія розвитку бюджету участі значною мірою залежить від громадської активності та спроможності місцевого самоврядування враховувати внесок громадян у бюджетні рішення (Khutkyy, & Avramchenko, 2019). Відсутність єдиної законодавчої бази означає, що правила, якими керуються ініціативи партиципаторного бюджетування, можуть значно різнитися, що призводить до плутанини серед громадян щодо їхніх ролей, прав та обов'язків у цьому процесі. Крім того, місцеві органи влади часто не мають необхідних інструментів і ресурсів для ефективного сприяння бюджету участі. Як наслідок, вплив громадської участі в бюджетному процесі може бути обмеженим, що підриває потенціал партиципаторного бюджетування для сприяння прозорості та підзвітності в управлінні місцевими фінансами. Щоб розв'язати ці проблеми, треба гармонізувати чинні закони й підзаконні акти, встановити чіткіші норми та дати вказівки, які сприятимуть участі громадян і забезпечуватимуть належну реакцію органів місцевого самоврядування на внесок громадськості.

Порівняльний аналіз систем партиципаторного бюджетування в інших країнах відкриває цінні відомості, які можуть стати основою для розвитку нормативно-правової бази України. Розвиваючи наше розуміння бюджету участі як успішної демократичної інновації, перші кроки до вивчення багатьох прикладів показали, що його ефективність часто пов'язана з політичним та інституційним контекстом, у якому він реалізується (Ryan, 2021). Наприклад, такі країни, як Бразилія та Польща, запровадили партиципаторне бюджетування зі значним успіхом, переважно завдяки наявності сприятливої законодавчої бази та культури громадської активності. Дуже мало уваги приділено порівняльному аналізу інновацій, зокрема умов, за яких вони виникають і підтримуються (Ryan, & Smith, 2012, p. 91). Незначна кількість порівняльних досліджень обмежує можливість брати уроки з успішних моделей, які можна було б адаптувати до українського контексту. Водночас дослідження, спрямоване на порівняння комплексного впливу партиципаторного бюджетування на місцеву демократію в Польщі та Україні, використовувало змішані методи для аналізу результатів партиципаторних ініціатив (Khutkyy, 2021). Висновки показують, що Польща досягла значних успіхів у інституціоналізації партиципаторного бюджету, водночас зусилля України залишаються фрагментарними та непослідовними. Аналізуючи світовий досвід, можна виявити найкращі практики та підводні камені в процесі впровадження цього фінансового інструменту, що є надзвичайно

корисним для України в контексті формування узгодженої законодавчої бази, яка сприятиме надійним та вдалим практикам партиципаторного бюджетування.

Оцінювання сильних і слабких сторін чинних нормативно-правових документів, що регулюють партиципаторне бюджетування в Україні, виявляє певні прогалини, що потребують серйозного доопрацювання, а усі документи – уніфікації. Це підкреслює необхідність незалежного оцінювання наявної законодавчої бази для забезпечення її відповідності демократичним принципам і потребам громадян. Сильні сторони поточної структури включають початковий ентузіазм щодо активної громадської участі та потенціал для місцевих органів влади використовувати внесок громадян для більш цілеспрямованого надання послуг. Інструмент оцінювання, розроблений як анкета в європейських країнах, що містить 46 різних показників, розташованих навколо восьми ключових стовпів, є кроком до розуміння поточного ландшафту (Soysa, 2022, р. 26). Проте відсутність вичерпних інструкцій і механізмів підзвітності викликає значне занепокоєння щодо сталості та ефективності ініціатив партиципаторного бюджетування в Україні. Щоб усунути ці недоліки, важливо розробити окремий профільний закон, присвячений партиципаторному бюджету, який забезпечить міцну правову основу для його впровадження та забезпечить значущу роль громадян у бюджетному процесі.

Роль органів місцевого самоврядування у процесі формування бюджету участі є першорядною, оскільки вони слугують основним каналом, через який громадяни залучаються та враховуються у бюджетних рішеннях. Бюджет участі є однією з таких ініціатив, оскільки вона дозволяє громадськості брати безпосередню участь у кількох бюджетних процесах, визначати пріоритети проєктів і, зрештою, впливати на те, як розподіляються бюджетні кошти (Zhang, & Liao, 2014, р. 283). Місцеві органи влади визначаються як ключові гравці в цьому процесі, оскільки вони відповідають за створення меж, у яких відбувається партиципаторне бюджетування, сприяння громадським обговоренням, а також забезпечення доступності та ефективності механізмів участі громадян. Важливим є узгодження різних моделей партиципаторного бюджетування з різними конституційними структурами місцевого управління (Krenjova, & Raudla, 2013, pp. 22–27). Це вимагає детального розуміння місцевого контексту, оскільки успіх ініціатив бюджету участі часто залежить від політичної волі та адміністративної спроможності місцевої влади. Органи місцевого самоврядування залучають громадськість до бюджетного процесу з різним рівнем ефективності, тому є значний простір для вдосконалення управління такими ініціативами (Zhang, & Liao, 2014, р. 289). В Україні багатьом органам місцевого самоврядування може бракувати необхідної підготовки чи ресурсів для ефективного сприяння процесу бюджету участі, що призводить до розриву зв'язку між громадянами та особами, які приймають рішення. Щоб посилити роль органів місцевого самоврядування в партиципаторному бюджетуванні, важливо забезпечити їх відповідними кадровими ресурсами, інноваційними освітніми інструментами та стимулами, необхідними для реального залучення громадян, сприяючи таким чином розвитку культури партнерства й прозорості в управлінні місцевими фінансами.

Залучення зацікавлених сторін до партиципаторного бюджетування є архіважливим компонентом, який впливає на загальну ефективність і сприйняття бюджет-

ного процесу серед громадськості. Залучення різних стейкхолдерів, як представники проєкту, громадськість, регуляторні та інші органи влади, дозволяє детально обговорювати конкретні заходи, які планується фінансувати (Stakeholder Engagement..., 2024). Цей підхід із залученням багатьох зацікавлених сторін забезпечує врахування різних поглядів, що сприяє прийняттю більш обґрунтованих та справедливих бюджетних рішень. Поточний стан залучення зацікавлених сторін в Україні відображає потребу в удосконаленні, зокрема, у сферах реалізації проєктів та участі в моніторингу й оцінюванні проєктів громадського будівництва. Завдяки залученню зацікавлених сторін бюджетний процес може стати ширшим, більш прозорим, підзвітним і відповідати потребам громади. Такий рівень залучення посилює рівень відповідальності місцевих органів влади за бюджетні рішення та довіри до них громадян. Ефективне залучення зацікавлених сторін сприяє розвитку у громадян відчуття безпосередньої дотичності та власності на публічні ресурси, додатково мотивуючи їх брати активну участь у майбутніх бюджетних циклах. Таким чином, покращення практик залучення зацікавлених сторін у межах партиципаторного бюджетування має вирішальне значення для культивування демократичного духу, який цінує громадянську участь і колективне прийняття рішень.

Юридичні наслідки прийняття окремого профільного закону щодо партиципаторного бюджету в Україні є значними та потребують ретельного розгляду. Такі країни, як Перу, успішно впровадили партиципаторне бюджетування через спеціальну правову базу, яка дозволяє проводити публічні зустрічі та сприяє залученню громадян до бюджетного процесу (Shah, 2007, р. 113). Закон Перу про партиципаторне бюджетування 2003 р. є прикладом того, як чітка правова структура може підтримувати впровадження партиципаторного бюджету, забезпечуючи як легітимність, так і робочі вказівки для місцевих органів влади. І навпаки, відсутність спеціального закону в Україні призводить до невизначеності та неузгодженості в тому, як здійснюється бюджет участі в різних регіонах.

Досвід Бразилії підкреслює важливість міцної правової основи, яка не тільки сприяє участі громадян, але й гарантує, що органи місцевого самоврядування залишаються відповідальними за розподіл і використання бюджетних коштів (Gonçalves, 2014, pp. 94–110). Вважаємо, що окремий профільний закон про партиципаторне бюджетування в Україні забезпечить комплексну основу, яка чітко регламентувала б права та обов'язки всіх зацікавлених сторін, таким чином зменшуючи неоднозначності та підвищуючи загальну ефективність процесу бюджетування. Такий підхід дозволить продовжувати участь громадян без надмірного фінансового навантаження на місцеві бюджети. Зрештою, створення спеціальної законодавчої бази для партиципаторного бюджетування в Україні має важливе значення для сприяння сталому та інклюзивному підходу до державних фінансів, який розширює можливості громадян і покращує місцеве управління.

Для внесення необхідних змін до чинних нормативно-правових документів, які регулюють партиципаторне бюджетування в Україні, потрібен стратегічний план дій, який ретельно враховує унікальний контекст бюджету участі. Як і в будь-якій іншій ініціативі з управління проєктами, надзвичайно важливо визначити кожен крок, терміни та стратегічну цінність, щоб гарантувати, що поправки будуть не лише актуальними, але й стійкими в

довгостроковій перспективі. Ця фаза планування повинна передбачати консультації із зацікавленими сторонами, включаючи органи місцевого самоврядування, громадські організації та членів громади, щоб визначити конкретні проблеми та можливості, які існують в їхній юрисдикції.

У ході законотворчого процесу зазвичай виникають певні труднощі, які можуть включати бюрократичні затримки, відсутність політичної волі та недостатнє залучення громадськості. Для ефективного подолання цих перешкод рекомендується розробити комплексну структуру для спрощення процесу внесення поправок, забезпечивши активну участь усіх зацікавлених сторін. Крім того, доцільно встановити механізм регулярного перегляду підзаконних актів, зазвичай кожні два–п'ять років, щоб переконатися, що вони залишаються актуальними та відповідають мінливим потребам громади та політичним умовам (How often..., 2023). Такий проактивний підхід є важливими для підвищення ефективності та узгодженості бюджетного процесу, допоможе виховати культуру постійного вдосконалення практик партиципаторного бюджетування, що в кінцевому підсумку активізує участь громадян і підвищить рівень їх довіри до органів місцевого самоврядування.

Ураховуючи, що цифрові інструменти дедалі більше формують ландшафт громадянської активності, вплив технологій на партиципаторне бюджетування в Україні набуває вагомості. Інтеграція технологій у процес партиципаторного бюджетування має потенціал для підвищення прозорості та доступності, таким чином посилюючи участь громадськості. Наприклад, для ідентифікації учасників під час електронного голосування можна використовувати різні механізми, наприклад електронну пошту або профіль у соціальних мережах.

Однак важливо визнати, що ці методи можуть відрізнитися за своєю надійністю, що вимагає впровадження надійних систем перевірки для забезпечення цілісності процесу голосування, на кшталт "ДІЯ". Технології відіграють важливу роль у сприянні кращій комунікації місцевої влади з громадянами, забезпечуючи більш інтерактивну та чутливу модель управління, що включає динамічну взаємодію між владою та її виборцями (Khutkyy, & Avramchenko, 2019, p. 37). Крім того, застосування аналітики великих даних у партиципаторному бюджетуванні може значно підвищити прозорість і підзвітність у розподілі та використанні бюджетних ресурсів. Такі інструменти можуть покращити процеси бюджету участі, надаючи громадянам і органам місцевого самоврядування цінну інформацію про бюджетні асигнування та потреби громад. Використовуючи інформацію на основі великих даних, органи місцевого самоврядування можуть краще узгоджувати витрати з потребами та вподобаннями громади, зрештою підвищуючи довіру громадськості до бюджетного процесу (Криниця та ін., 2024). Інтеграція великих даних в ініціативи партиципаторного бюджетування дозволяє приймати більш обґрунтовані рішення, сприяючи двосторонньому діалогу між громадянами та урядовцями. Однак важливо переконатися, що ці технологічні досягнення впроваджуються продумано, з відповідним навчанням як для посадовців, так і для громадян, щоб максимізувати їхні потенційні вигоди, мінімізуючи ризики, пов'язані з цифровим залученням.

Оцінювання обізнаності та освіти громадськості щодо партиципаторного бюджетування має вирішальне значення для розуміння його ефективності та сприяння культурі громадянської активності в Україні. Бюджет

участі слугує механізмом прямого залучення громадськості до демократичного прийняття управлінських рішень щодо розподілу ресурсів, але його успіх значною мірою залежить від рівня обізнаності громадян. Партиципаторний бюджет може діяти як "школа демократії", озброюючи учасників знаннями та навичками, необхідними для ефективної участі в громадських справах. Освітній аспект важливий не лише для інформування громадян про сам процес партиципаторного бюджетування, але й для того, щоб вони могли ефективно формулювати свої потреби та вподобання. Оскільки громади стають більш обізнаними про партиципаторне бюджетування, вони отримують кращі можливості використовувати місцеві переваги щодо власних потреб та перетворювати їх на відчутні результати.

Таким чином, органи місцевого самоврядування та громадські організації повинні надавати пріоритет громадським просвітницьким ініціативам, які спрямовані на висвітлення процесу партиципаторного бюджетування, інформування та сприяння активній участі та громади, здатної робити суттєвий внесок у місцеве управління. Підвищена обізнаність громадськості може зрештою створити більш ефективну практику бюджету участі та підвищить підзвітність в управлінні місцевими фінансами. Тому майбутні перспективи партиципаторного бюджетування в Україні є багатонадійними, особливо в контексті прагнення країни привести свої бюджетні механізми у відповідність до стандартів Європейського Союзу.

Узгодження поточних механізмів бюджетування в Україні з бюджетними обсягами ЄС має вирішальне значення не лише для підвищення ефективності партиципаторного бюджетування, але й для забезпечення того, щоб Україна відповідала необхідним стандартам прозорості та підзвітності, яких очікує ЄС. Оскільки Україна продовжує рухатися своєю пост-революційною траєкторією, посилення бюджету участі пропонує унікальну можливість зміцнити демократичне врядування та сприяти більшій громадській активності. Спираючись на успішні моделі країн-членів ЄС, Україна може перейняти найкращі практики, які посилюють участь громадськості в бюджетних процесах. Рекомендації Ради Європи з удосконалення механізмів як на національному, так і на регіональному, місцевому рівнях, включаючи створення та зміцнення громадських рад, є важливими для сприяння більш структурованому залученню громадян до бюджетного процесу. Залучення громадян через ці ради не тільки надає їм платформу для висловлення своїх проблем і вподобань, але й дає їм можливість брати активну роль у формуванні своїх громад (Стартував новий..., 2023). Таким чином, майбутнє бюджету участі в Україні залежить від його здатності розвиватися та адаптуватися як до внутрішніх потреб, так і до міжнародних стандартів, що зрештою сприятиме більшій залученості громадськості та розвитку більш відкритих органів місцевого самоврядування.

Аналіз фіскальних наслідків бюджету участі є важливим для розуміння його загального впливу на місцеве врядування та управління публічними фінансами в Україні. Комплексний підхід підкреслює важливість інтеграції партиципаторного бюджетування у ширший контекст фіскальної політики та місцевого самоврядування. Оскільки Україна продовжує удосконалювати свою практику партиципаторного бюджетування, надзвичайно важливо ретельно відстежувати та аналізувати фіскальні результати, пов'язані з цими

ініціативами, щоб переконатися, що вони позитивно впливають на загальний фінансовий стан органів місцевого самоврядування.

Розвиваючи культуру прозорості та підзвітності, партиципаторне бюджетування може подолати розрив між громадянами та владою, заохочуючи більш спільний підхід до управління місцевими фінансами. Оскільки Україна прагне зміцнити свої демократичні інститути, взаємозв'язок між бюджетом участі та врядуванням відіграватиме ключову роль у формуванні майбутнього місцевого врядування, що зрештою сформує більш стійкі та інклюзивні громади. Водночас однією з головних перешкод впровадження партиципаторного бюджету є різне розуміння та застосування моделей бюджету участі в різних муніципалітетах. Ці моделі повинні враховувати потенціал місцевого самоврядування, рівень залучення громадян та соціально-економічні умови, які можуть вплинути на успішне впровадження бюджету участі. Навіть більше: відсутність належної підготовки місцевих посадових осіб та відповідних ресурсів може призвести до невдалої реалізації партиципаторного бюджету і, як наслідок, низького рівня залученості та розчарування громадян (Krenjova, & Raudla, 2013, p. 41). Крім того, вирішальну роль у цьому процесі відіграє політична воля місцевих лідерів, оскільки без сильної підтримки з боку місцевих органів влади найкращі ініціативи буде погано реалізовано або взагалі залишено. Виявлення та розв'язання цих проблем має важливе значення для сприяння культурі спільного врядування та забезпечення того, щоб громадяни могли брати реальну участь у бюджетному процесі.

Моніторинг та оцінювання результатів партиципаторного бюджетування є вкрай важливими компонентами, що сприяють стабільності та покращенню процесу. Встановлення чітких цілей і правил на самому початку є базовим кроком у забезпеченні того, щоб зусилля з формування бюджету участі відбувалися за планом і відповідали потребам громади (Participatory budgeting..., 2023). Інформаційно-роз'яснювальна робота з громадою та її залучення ще більше посилюють процес, оскільки вони створюють можливості для того, щоб різні голоси було почуто, таким чином сприяючи більш репрезентативному середовищу прийняття рішень. Розвиток спроможності як для громадян, так і для посадових осіб місцевого самоврядування має важливе значення для ефективного моніторингу та оцінювання, гарантуючи, що всі сторони розуміють свої ролі та відповідальність у процесі створення бюджету участі. Спільний моніторинг та оцінювання – це не просто бюрократична вимога, це динамічний процес самооцінювання, генерування колективних знань і спільних дій, які дають громадам можливість брати на себе відповідальність за фінансово-економічний розвиток (Opuango, 2018). Створюючи середовище підзвітності та безперервного вдосконалення, ефективний моніторинг та оцінювання можуть підвищити довіру громадськості до місцевого самоврядування та гарантувати, що формування бюджету участі відповідатиме мінливим потребам громади.

Неможливо недооцінити роль медіа у сприянні бюджету участі, оскільки вони є важливим каналом для поширення інформації та залучення громадськості. Висвітлення в медіа може суттєво вплинути на прийняття та ставлення громадськості до ініціатив партиципаторного бюджетування. Ефективні медіа-стратегії можуть підвищувати обізнаність, заохочувати участь

громадян і розвивати культуру підзвітності, висвітлюючи успіхи та проблеми партиципаторного бюджетування. В епоху цифрових технологій електронний партиципаторний бюджет все більше визнається як управлінський підхід, який підвищує ефективність організації шляхом покращення індивідуальних показників у процесі бюджетування (Gordon et al., 2016). Цей підхід використовує технологію для полегшення спілкування між громадянами та органами місцевого самоврядування, забезпечуючи більш інтерактивний та привабливий досвід бюджетування. Крім того, інтеграція цифрових інструментів може оптимізувати процес партиципаторного бюджетування, спрощуючи участь громадян і розуміння їхньої ролі в ньому. Таким чином, проактивна медіастратегія, яка сприяє прозорості та залученню громадян, є важливою для успіху ініціатив бюджету участі в Україні.

Таким чином, проаналізувавши нормативно-правову базу регулювання партиципаторного бюджетування в Україні та інших країнах, убачається нагальна потреба в узгодженій та уніфікованій правовій структурі, яка підтримувала б залучення громадян. Порівняння з міжнародними моделями участі демонструє як потенціал успіху, так і виклики, з якими доводиться стикатися в українському контексті, включаючи потребу в індивідуальних підходах до управління на місцевому рівні. Сильні та слабкі сторони чинних нормативно-правових документів підкреслюють необхідність комплексних реформ. Водночас для ефективної реалізації бюджетів участі важливою є центральна роль органів місцевого самоврядування та активне залучення зацікавлених сторін.

Крім того, впровадження інноваційних технологій покращує процес партиципаторного бюджетування, тоді як обізнаність громадськості, поінформованість, освіченість, розширення компетентностей убачаються архіважливими для місцевого розвитку. Зрештою, прийняття окремого профільного закону про партиципаторний бюджет (бюджет участі) в Україні має вирішальне значення для забезпечення його ефективності, сприяння прозорості та розширення можливостей громадян у процесі управління місцевими фінансами. І сьогодні, в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, і в повоєнний період відновлення, партиципаторне бюджетування дає унікальну можливість зміцнити демократичне врядування та активізувати громадську участь, посилюючи інклюзивний місцевий розвиток та сильне місцеве самоврядування.

Дискусія і висновки

Результати дослідження підтвердили, що партиципаторне бюджетування є важливим інструментом демократизації бюджетного процесу, проте його впровадження в Україні стикається з низкою проблем. Одна з основних дискусійних тем стосується необхідності прийняття окремого закону, який чітко регулював би всі аспекти партиципаторного бюджетування, включаючи права та обов'язки учасників, механізми підзвітності та процедури моніторингу. Водночас питання гармонізації цього закону з чинними нормативно-правовими документами та практиками на місцевому рівні викликає певні сумніви через ризики додаткового ускладнення законодавчого регулювання.

Світовий досвід, зокрема, Польщі та Бразилії, свідчить, що наявність чіткої законодавчої бази є ключовим фактором успіху партиципаторного бюджетування. У цих країнах забезпечено належну інституційну підтримку, яка дозволяє ефективно інтегрувати партиципаторний бюджет у ширший контекст місцевого

самоврядування. Український контекст відрізняється високим рівнем децентралізації, але це не завжди супроводжується достатньою адміністративною спроможністю місцевих органів влади. Таким чином, адаптація найкращих міжнародних практик повинна враховувати ці особливості.

Ще одним важливим аспектом дискусії є роль громадської освіченості та обізнаності. Висновки дослідження показують, що низький рівень поінформованості громадян про механізми бюджету участі залишається значною перешкодою до їх залучення. Це вимагає розроблення цілеспрямованих освітніх програм та інформаційних кампаній, які не тільки пояснюватимуть суть і переваги партиципаторного бюджетування, а й сприятимуть формуванню культури активної громадської участі.

Цифровізація у сфері місцевих фінансів є ще однією перспективною компонентою розвитку партиципаторного бюджетування в Україні. Впровадження електронних платформ для голосування, подання проєктів та моніторингу їх виконання може значно спростити участь громадян і підвищити прозорість цього процесу. Однак це потребує інвестицій у технологічну інфраструктуру, а також посилення кібербезпеки та забезпечення рівного доступу до цифрових інструментів, особливо для громадян у віддалених регіонах.

Одним із найбільш суперечливих питань є зацікавлення органів місцевого самоврядування у реалізації бюджету участі. Багато місцевих рад бачать у цьому фінансовому інструменті додаткове навантаження на свої ресурси, а не можливість зміцнити довіру громади. Тому дуже важливо забезпечити місцеві органи влади як необхідними ресурсами, так і чіткими рекомендаціями щодо реалізації партиципаторного бюджетування.

На основі проведеного аналізу можна зробити кілька ключових висновків. По-перше, для успішного впровадження партиципаторного бюджетування в Україні доцільно прийняти окремий закон, який уніфікував би підходи до реалізації цього механізму та сприяв гармонізації з іншими правовими актами. По-друге, підвищення рівня обізнаності громадян та їх навчання є критично важливими для забезпечення інклюзивності процесу. По-третє, цифрові технології повинні стати невіддільною частиною партиципаторного бюджетування, однак їх впровадження потребує відповідних ресурсів та підтримки з боку держави.

Зрештою, партиципаторне бюджетування в Україні має великий потенціал для зміцнення місцевої демократії та підвищення довіри громадян до органів влади. Для реалізації цього потенціалу необхідно продовжувати дослідження, спрямовані на адаптацію найкращих міжнародних практик та врахування місцевих особливостей. Убачається необхідність законодавчого закріплення партиципаторного бюджету як інструменту фінансової децентралізації та прямої демократії шляхом прийняття окремого закону, розроблення порядку його формування та використання. Розроблення освітніх програм і впровадження технологій стануть основою для сталого розвитку бюджету участі, що відповідатиме як потребам громади, так і стандартам прозорості та підзвітності.

Внесок авторів: Ірина Редчиць – концептуалізація теоретичних засад дослідження, розроблення структури статті, узагальнення та аналіз нормативно-правової бази партиципаторного бюджетування в Україні, відбір та аналіз джерел, формулювання висновків і рекомендацій; Світлана Дяченко – порівняльний аналіз моделей партиципаторного бюджету-

тування, узагальнення світового досвіду впровадження цього фінансового інструменту, методологія, огляд та оформлення джерел, структурування, формулювання висновків, редагування та підготування остаточного варіанта статті.

Список використаних джерел

Крицица, С., Гордей, О., Коваленко, Ю., Данькевич, А., & Болдов, А. (2024). Використання технологій Big Data для посилення участі громадськості в управлінні публічними фінансами. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(56), 186–203. <https://doi.org/10.55643/fcactp.3.56.2024.4402>

Стартував новий проєкт Ради Європи з громадської участі. (2023, 16 січня). Офіс Ради Європи в Україні. <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/startuvav-noviy-proekt-radi-evropi-z-gromad's'koj-uchasti>

Хуткий, Д., & Аврамченко, К. (2019). Оцінка впливу бюджету участі в Україні. https://www.researchgate.net/publication/337783487_Ocinka_vplivu_budzetu_uchasti_v_Ukraini

Gonçalves, S. (2014). The effects of participatory budgeting on municipal expenditures and infant mortality in Brazil. *World Development*, 53, 94–110. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.01.009>

Gordon, V., Osgood, J. L., & Boden, D. (2016). The role of citizen participation and the use of social media platforms in the participatory budgeting process. *International Journal of Public Administration*, 40(1), 65–76. <https://doi.org/10.1080/01900692.2015.1072215>

How often do bylaws need to be updated: Signs and practices. (October 10, 2023). Ideals Board. <https://idealsboard.com/product-overview/>

Khutkyy, D. (2021). *Participatory budgeting as democracy amplifier in Poland and Ukraine: Analytical Report*. (2021). European Digital Development Alliance. https://europeandigital.org/files/19/Participatory_Budgeting_in_Poland_and_Ukraine_ENG.pdf

Krenjova, Je., & Raudla, R. (2013). Participatory budgeting at the local level: Challenges and opportunities for new democracies. *Halduskultuur – Administrative Culture*, 14(1), 18–46. <https://www.oidp.net/docs/repo/doc624.pdf>

Onyango, R. O. (2018). Participatory monitoring and evaluation: An overview of guiding pedagogical principles and implications on development. *International Journal of Novel Research in Humanity and Social Sciences*, 5(4), 428–433. https://www.researchgate.net/publication/327284898_Participatory_Monitoring_and_Evaluation_An_Overview_of_Guiding_Pedagogical_Principles_and_Implications_on_Development

Participatory budgeting: Everything you should know. (2023, August 17). Instant input. <https://www.instantinput.com/blog/participatory-budgeting>

Ryan, M. (2021). *Why citizen participation succeeds or fails: A comparative analysis of participatory budgeting*. Bristol University Press. <https://doi.org/10.51952/9781529209938>

Ryan, M., & Smith, G. (2012). Towards a comparative analysis of democratic innovations: Lessons from a small-N fsQCA of participatory budgeting. *Revista Internacional de Sociologia (RIS)*, 70(Extra2), 89–120. https://www.researchgate.net/publication/270071115_Towards_a_Comparative_Analysis_of_Democratic_Innovations_Lessons_from_a_small-N_fsQCA_of_Participatory_Budgeting

Shah, A. (2007). *Participatory budgeting*. The World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/bfb2f14e-41c5-5503-ba54-9cfc804f51c/content>

Soysa, A. de (2022). *Assessing public participation in budget processes: Assessment toolkit & indicators*. Transparency international. <https://www.jstor.org/stable/resrep47042>

Stakeholder Engagement Plan (SEP). *Strengthening government capacity for fiscal reform implementation (P506476)*. (2024, September). World Bank Group. https://www.mof.gov.ua/storage/files/SEP%20STRONG_Aug%202024_ENG.docx

Zhang, Y., & Liao, Y. (2011). Participatory budgeting in local government: Evidence from New Jersey Municipalities. *Public Performance & Management Review*, 35(2), 281–302. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/PMR1530-9576350203>

References

Gonçalves, S. (2014). The effects of participatory budgeting on municipal expenditures and infant mortality in Brazil. *World Development*, 53, 94–110. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2013.01.009>

Gordon, V., Osgood, J. L., & Boden, D. (2016). The role of citizen participation and the use of social media platforms in the participatory budgeting process. *International Journal of Public Administration*, 40(1), 65–76. <https://doi.org/10.1080/01900692.2015.1072215>

How often do bylaws need to be updated: Signs and practices. (October 10, 2023). Ideals Board. <https://idealsboard.com/product-overview/>

Khutkyy, D. (2021). *Participatory budgeting as democracy amplifier in Poland and Ukraine: Analytical Report*. (2021). European Digital Development Alliance. https://europeandigital.org/files/19/Participatory_Budgeting_in_Poland_and_Ukraine_ENG.pdf

Khutkyy, D., & Avramchenko, K. (2019). *Impact evaluation of participatory budgeting in Ukraine* [in Ukrainian]. <https://www.oidp.net/docs/repo/doc671.pdf>

Krenjova, Je., & Raudla, R. (2013). Participatory budgeting at the local level: Challenges and opportunities for new democracies. *Halduskultuur – Administrative Culture*, 14(1), 18–46. <https://www.oidp.net/docs/ repo/doc624.pdf>

Krynytsia, S., Hordei, O., Kovalenko, Yu., Dankevych, A., & Boldov, A. (2024). Leveraging Big Data Technologies for enhanced public participation in public financial management. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 3(56), 186–203 [in Ukrainian].

New Council of Europe project on civic participation launched. (2023, January 16). Council of Europe Office in Ukraine [in Ukrainian].

Onyango, R. O. (2018). Participatory monitoring and evaluation: An overview of guiding pedagogical principles and implications on development. *International Journal of Novel Research in Humanity and Social Sciences*, 5(4), 428–433. https://www.researchgate.net/publication/327284898_Participatory_Monitoring_and_Evaluation_An_Overview_of_Guiding_Pedagogical_Principles_and_Implications_on_Development

Participatory budgeting: everything you should know. (2023, August 17). Instant input. <https://www.instantinput.com/blog/participatory-budgeting>

Ryan, M. (2021). *Why citizen participation succeeds or fails: A comparative analysis of participatory budgeting.* Bristol University Press. <https://doi.org/10.51952/9781529209938>

Ryan, M., & Smith, G. (2012). Towards a comparative analysis of democratic innovations: Lessons from a small-N fsQCA of participatory

budgeting. *Revista Internacional de Sociología (RIS)*, 70(Extra2), 89–120. https://www.researchgate.net/publication/270071115_Towards_a_Comparative_Analysis_of_Democratic_Innovations_Lessons_from_a_small-N_fsQCA_of_Participatory_Budgeting

Shah, A. (2007). *Participatory budgeting.* The World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/bfb2f14e-41c5-5503-ba54-9cfc804f51c/content>

Soysa, A. de (2022). *Assessing public participation in budget processes: Assessment toolkit & indicators.* Transparency international. <https://www.jstor.org/stable/resrep47042>

Stakeholder Engagement Plan (SEP). Strengthening government capacity for fiscal reform implementation (P506476). (2024, September). World Bank Group. https://www.mof.gov.ua/storage/files/SEP%20STRONG_Aug%202024_ENG.docx

Zhang, Y., & Liao, Y. (2011). Participatory budgeting in local government: Evidence from New Jersey Municipalities. *Public Performance & Management Review*, 35(2), 281–302. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/PMR1530-9576350203>

Отримано редакцією журналу / Received: 18.11.24
 Прорецензовано / Revised: 04.12.24
 Схвалено до друку / Accepted: 09.12.24

Svitlana DYACHENKO, DSc (Public Adm.), Assoc. Prof.
 ORCID ID: 0000-0002-5905-4607
 e-mail: Svitlana_diachenko@knu.ua
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Iryna REDCHYTS, Master's Student
 ORCID ID: 0009-0006-0698-0224
 e-mail: Iryna_mirada@ukr.net
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

REGULATION OF PARTICIPATORY BUDGETING IN UKRAINE: IN-DEPTH ANALYSIS AND PROPOSALS FOR IMPROVEMENT

Background. *Participatory budgeting is an innovative tool for public engagement that contributes to the democratization of local financial management. In Ukraine, this mechanism is considered an important element of strengthening local democracy and transparency in the decision-making process. However, despite positive trends, the development of participatory budgeting remains limited due to the fragmented regulatory framework, lack of consistency in its implementation, and low level of public awareness. The article presents an analysis of the current regulatory framework for the budget participation in Ukraine, key problems were identified and ways to solve them were proposed, taking into account international experience.*

Methods. *The research was conducted using qualitative and quantitative analysis of the regulatory acts governing participatory budgeting in Ukraine. A case-study method was employed, specifically analyzing participatory budgeting models in Brazil, Poland, and other countries. The assessment of the strengths and weaknesses of the regulations was based on expert surveys of local government officials, non-governmental organizations, and researchers. A crucial research tool was the review of literature, international recommendations, and reports on the implementation of participatory budgeting.*

Results. *The analysis showed that Ukraine lacks a special profile law that would regulate the participatory budgeting process. Instead, various subordinate regulations operate, which cause heterogeneity of practices in different regions. International experience demonstrates that successful participatory budgeting systems are based on clear legislative norms and active public involvement. Among the strengths of the current system in Ukraine, initiative at the local level can be highlighted, while among the weaknesses is the lack of a systemic approach and uncertainty about responsibility for project implementation.*

Conclusions. *For the effective implementation of participatory budgeting in Ukraine, it is necessary to adopt a separate law that clearly defines the rights and responsibilities of all stakeholders. Increasing public awareness and utilizing digital technologies to ensure transparency and engagement are also crucial. The adoption of best practices from international experience will enable Ukraine to build a sustainable and inclusive system of participatory budgeting.*

Keywords: *participatory budgeting, participatory budget, local finance management, regulatory and legal regulation, democratic governance, public participation, local governments, international experience, decentralization, digitalization, transparency, accountability, partnership*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.